

**BO'LAJAK PEDAGOGLARNI TAYYORLASHDA SENERGETIK YONDOSHUV  
FOYDALANISH MAZMUNI****Yandasheva Sevara Ne'matjonovna**

O'zbekiston Milliy Pedagogika Universiteti

"Pedagogika" mutahassisligi 1-bosqich magistranti.

telefon nomer +998939447926 **Elektron pochta:** [yandasheva79@mail.ru](mailto:yandasheva79@mail.ru)<https://doi.org/10.5281/zenodo.22755085>

**Annotatsiya.** Ushbu maqolada bo'lajak pedagoglarni kasbiy tayyorlashda sinergetik yondashuvning nazariy-metodologik asoslari va amaliy ahamiyati ochib berilgan. Sinergetika (G. Haken) fan sifatida ochiq, nochiziqli va o'z-o'zini tashkil etuvchi tizimlarning rivojlanish qonuniyatlarini o'rganadi.

**Kalit so'zlar:** sinergetika, pedagogik ta'lim, bo'lajak o'qituvchilar, o'z-o'zini tashkil etish, nochiziqlilik, antik pedagogika, sharq pedagogikasi, interfaol metodlar, refleksiv amaliyot.

**Аннотация.** В данной статье раскрываются теоретико-методологические основы и практическое значение синергетического подхода в профессиональной подготовке будущих педагогов. Синергетика (Г. Хакен) как наука изучает закономерности развития открытых, нелинейных и самоорганизующихся систем.

**Ключевые слова:** синергетика, педагогическое образование, будущие учителя, самоорганизация, нелинейность, античная педагогика, восточная педагогика, интерактивные методы, рефлексивная практика.

**Annotation.** This article reveals the theoretical and methodological foundations as well as the practical significance of the synergetic approach in the professional training of future teachers. Synergetics (G. Haken) as a science studies the developmental patterns of open, nonlinear, and self-organizing systems.

**Keywords:** synergetics, pedagogical education, future teachers, self-organization, nonlinearity, ancient pedagogy, Eastern pedagogy, interactive methods, reflective practice.

<sup>1</sup>Sinergetika (yunoncha "synergos" - birgalikda harakat qilish) fan sifatida 1970-yillarda Germaniyalik fizik G.Haken tomonidan shakllantirilib, turli tizimlarning o'zaro ta'siri natijasida yangi sifatlarning paydo bo'lishi, tizimning barqarorlikdan tartibsizlikka va yana yangi barqarorlikka o'tish jarayonlarini o'rganadi.

Bo'lajak pedagoglarni tayyorlashda sinergetik yondashuvni qo'llash ularga murakkab, ko'p o'lchamli va dinamik ta'lim muhtida samarali faoliyat yuritish imkonini beradi.

G'arb tamaddunining intellektual poydevorini yaratgan yunon-rim faylasuflarining pedagogik qarashlari bugungi kunga qadar ta'lim falsafasining asosiy manbalaridan biri hisoblanadi. Sokrat, Aflotun (Platon), Aristotel, Kvintilian kabi mutafakkirlarning g'oyalari zamonaviy ta'lim tizimlarini shakllantirishda, shu jumladan o'qituvchi tayyorlashning nazariy asoslarini ishlab chiqishda muhim rol o'ynagan. Ularning inson, bilim va tarbiya haqidagi qarashlarini o'rganish bugungi kunda ham dolzarbdir.

Pedagogik ta'limning nazariy asoslari bir qancha pedagogik, psixologik va falsafiy konsepsiyalar negizida shakllangan. Ular orasida quyidagilarni alohida ta'kidlash mumkin.

---

<sup>1</sup> Haken, G. Sinergiya. – M.: Mir, 1980.

Yunon mutafakkirlaridan boʻlgan <sup>2</sup>Sokrat(mil. avv. 470-399) ning dialektik usuli (sokratik usul) bugungi kundagi interfaol taʼlim metodlarining prototipidir. Uning fikricha, haqiqiy bilim tashqaridan berilmaydi, balki har bir insonda mavjud boʻlgan bilim uygʻotiladi. Oʻqituvchining vazifasi - "tugʻma bilimlarni" uygʻotish, talabalarni savollar orqali mustaqil fikrlashga undashdir.

Uning "Men faqat shuni bilamanki, hech narsa bilmayman" degan qoidasi bilim izlashda kamtarlik va doimiy izlanish muhimligini taʼkidlaydi. Bu gʻoya boʻlajak oʻqituvchilarda tanqidiy fikrlash, savol berish mahorati va inklyuziv muhit yaratish koʻnikmalarini shakllantirish uchun asos boʻla oladi. <sup>3</sup>Aflotunning (Platon, mil. avv. 428-348) "Davlat" ("Politeya") asarida Aflotun toʻliq huquqli fuqarolarni tarbiyalash uchun bosqichma-bosqich taʼlim tizimini taklif qilgan.

Uning fikricha:

1. Oʻqituvchi - ruh haydovchisi (psixagog): Oʻqituvchi nafaqat bilim beruvchi, balki oʻquvchining ruhiy dunyosini yoʻnaltiruvchi, uning ichki qobiliyatlarini ochib beruvchi rolga ega.

2. Taʼlimning maqsadi - adolat va haqiqatni anglash: Bu zamonaviy maʼnaviy-axloqiy tarbiya tushunchasiga mos keladi.

3. Davlat taʼlimni nazorat qilishi kerak: Bu gʻoya hozirgi kunda taʼlim siyosati va davlat standartlari mavjudligining nazariy asosi sifatida talqin qilinishi mumkin.

<sup>4</sup>Aristotel (mil. avv. 384-322) ning taʼlim haqidagi qarashlari uning "Nikomax etikasi" va "Siyosat" asarlarida ifodalangan:

1. Tabiatga muvofiq tarbiya: Har bir bola oʻz tabiatiga muvofiq tarbiyalanishi kerak. Bu individual yondashuvning dastlabki shakllaridan biridir.

2. Amaliy va nazariy aqlning muvozanati: Aristotel bilimlarni nazariy (teoretik), amaliy (praktik) va ijodiy (poietik) deb ajratgan. Bu boʻlajak oʻqituvchilarni nazariya va amaliyotni uygʻunlashtirishga oʻrgatish zarurligini taʼkidlaydi.

3. Odat orqali tarbiya: Axloqiy fazilatlar qatʼiy odat orqali shakllanadi, bu gʻoya zamonaviy kompetensiyaviy yondashuvda koʻnikmalarni mustahkamlash tamoyiliga mos keladi.

<sup>5</sup>Mark Kvintilian (mil. 35-100)"Ritorika taʼlimi haqida" ("Institutio Oratoria") asari antik davrning eng tizimli pedagogik asari hisoblanadi. Uning asosiy gʻoyalari

1. Barcha bolalar oʻrganish qobiliyatiga ega: Kvintilian har bir bolada oʻrganish imkoniyati borligini, faqat toʻgʻri yondashuv kerakligini taʼkidlagan.

2. Oʻqituvchining fazilatları: Oʻqituvchi sabrli, tushunarli, oʻz sohasini mukammal bilishi, bolalarni yaxshi tanishishi kerak.

3. Tarbiyaning erta boshlanishi: Bolalikdan boshlab tizimli taʼlim berish muhimligi haqida gapirgan.

4. Raqobat emas, hamkorlik: Sinfdagi sogʻlom raqobat emas, balki oʻzaro yordam muhimligini taʼkidlagan.

<sup>2</sup> . Xenophon. Sokratik asarlar. – Toshkent: "Gʻafur Gʻulom" nashriyoti, 1998.

<sup>3</sup> Platon. Davlat (Politeya). – Toshkent: "Sharq" nashriyoti, 2005.

<sup>4</sup> Aristotel. Nikomax etikasi. – Toshkent: "Akademnashr", 2011

<sup>5</sup> Quintilian, M.F. Instituto Oratoria (Ritorika taʼlimi haqida). – Harvard University Press, 2001.

### Antik davr pedagogik g'oyalari

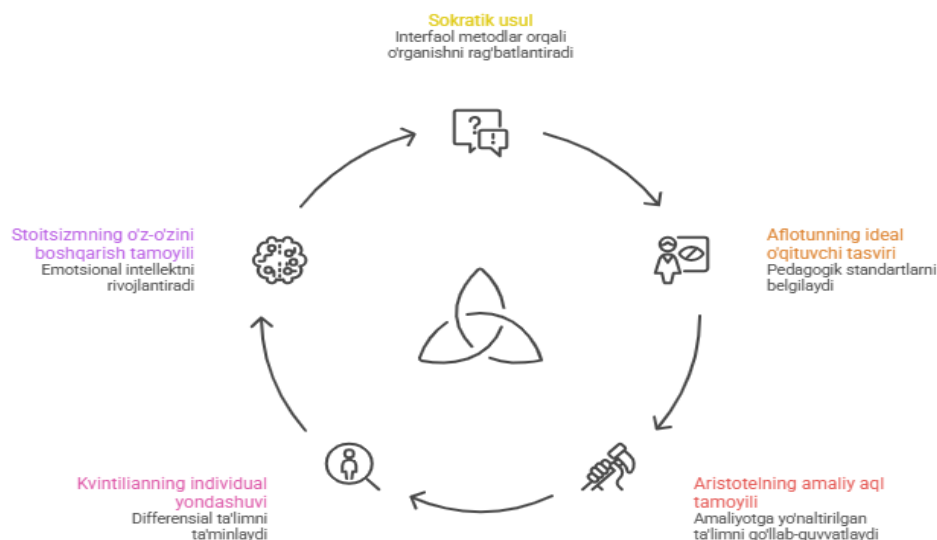


<sup>6</sup>Stoitsizm (Zeno, Seneca, Epiktet, Mark Avreliy) Stoik faylasuflarning ta'lim haqidagi qarashlari

1. O'z-o'zini boshqarish (self-control): O'qituvchi his-tuyg'ularini boshqarishni bilishi, vaziyatlarni tinch baholay olishi kerak.
2. Qiyinchilikka chidamlilik: Bu g'oya zamonaviy stressga chidamlilik va moslashuvchanlik kompetensiyalari bilan bog'liq.
3. Jamiyatga xizmat: Bilim nafaqat shaxs uchun, balki butun insoniyat uchun xizmat qilishi kerak.

Zamonaviy ta'lim bilan bog'liqlik:

### Yunon-rim an'alarining pedagogikaga hisssasi



Yunon-rim falsafiy an'analari ta'limni nafaqat bilim o'tkazish, balki inson shaxsini shakllantirish, uning axloqiy va fuqarolik sifatlarini tarbiyalash jarayoni sifatida ko'rgan.

<sup>6</sup> Marrou, H.I. Qadimgi davr ta'lim tarixi. – Paris: Seuil, 1948.

Jaeger, W. Paideia: Yunon madaniyatining shakllanishi. – Oxford University Press, 1939.

Bowen, J. Qadimgi dunyoda ta'lim tarixi. – London: Methuen, 1972.

Nussbaum, M. Tarbiyalangan g'oya: Liberal ta'limning klassik mudofaasi. – Cambridge: Harvard University Press, 1997

Ushbu klassik g'oyalar bo'lajak o'qituvchilarni tayyorlashda quyidagi tamoyillarni shakllantirishga yordam beradi:

- O'qituvchi - nafaqat mutaxassis, balki ma'naviy yo'l boshchi
- Ta'lim - ikki tomonlama faol jarayon
- Individual yondashuvning ahamiyati
- Amaliy bilimning ustuvorligi
- Fuqarolik va axloqiy tarbiyaning ajralmasligi

Ushbu qadimiy, lekin abadiy g'oyalarni sharqona pedagogik an'analari va zamonaviy yondashuvlar bilan uyg'unlashtirish - oliy pedagogik ta'lim sifatini oshirishning muhim omilidir.

· <sup>7</sup>Ibn Sino tabiat va insonning yagona tizim ekanligini, ularning o'zaro uyg'unligini ta'kidlagan. Uning "Tib qonunlari" asarida organizmning butunligi, uning qismlarining o'zaro hamkorligi g'oyasi sinergetik tafakkurning dastlabki ko'rinishidir. Ta'limda u har bir shogirdning individual tabiatini (mizojini) hisobga olish, uning ichki imkoniyatlarini ochishga chaqirgan.

· <sup>8</sup>Alisher Navoiy "Mahbub-ul-qulub"da inson kamolotini fan, adabiyot, san'at, axloqning uyg'unligi natijasida erishish mumkinligini ta'kidlagan. Bu fanlararo integratsiyaning, ya'ni mazmuniy sinergiyaning sharqona talqinidir.

· Jadid mutafakkirlari (Mahmudxo'ja Behbudiy, Abdulla Avloniy, Munavvar qori) ta'lim islohotlarida an'ana va zamonaviylikning, diniy va dunyoviy bilimlarning uyg'unlashuvini asosiy tamoyil qilib olgan. <sup>9</sup>Abdulla Avloniyning "Turkiy guliston yoxud axloq" asarida axloqiy tarbiyani alohida fan sifatida emas, balki barcha fanlar va kunlik hayot faoliyati bilan uzviy bog'liq holda olib borish kerakligi g'oyasi sinergetikdir. <sup>10</sup>Mahmudxo'ja Behbudiy jamiyat taraqqiyoti uchun ma'rifat, iqtisodiyot va siyosat o'zgarishlarining bir vaqtda va o'zaro bog'liq holda amalga oshirilishini talab qilgan.

Ushbu an'analarda bo'lajak pedagogni tayyorlashda ta'limning turli sohalarini ajratmasdan, ularning o'zaro ta'siridan samarali foydalanish, shogirdning butun shaxsini rivojlantirish kerakligini ko'rsatadi.



<sup>7</sup> Ibn Sino. Tib qonunlari (Al-Qonun fit-tibb). – T.: Ibn Sino, 1994.

<sup>8</sup> Navoiy, A. Mahbub-ul-qulub. – T.: G'afur G'ulom, 2018.

<sup>9</sup> Avloniy, A. Turkiy guliston yoxud axloq. – T.: G'afur G'ulom, 1992.

<sup>10</sup> Behbudiy, M. Pedagogue yozilgan maqolalar. – T.: O'qituvchi, 1994.

### **Xulosa**

Xulosa qilib shuni ta'kidlash kerakki, bo'lajak pedagoglarni tayyorlashda sinergetik yondashuv nafaqat zamonaviy fan talablari, balki sharq allomalari, jadid mutafakkirlari va yunon-rim faylasuflarining pedagogik merosida ham o'z asosini topadigan muhim pedagogik strategiyadir. U ta'limni tizimli, dinamik va ochiq jarayon sifatida ko'rish, uning samaradorligini tizim komponentlarining o'zaro uyg'un ta'siri orqali oshirish imkonini beradi. Sinergetik dunyoqarashga ega bo'lgan o'qituvchi – bugungi kunning o'zgaruvchan, murakkab va qiyin vazifalariga javob bera oladigan, kreativ, moslashuvchan va tizimli fikrlaydigan mutaxassis bo'lib yetishadi.

O'zbekiston Respublikasida bugungi kunda pedagogik ta'limni rivojlantirishga qaratilgan keng ko'lamli islohotlar amalga oshirilmogda. Ushbu islohotlarni kompetensiyaviy, shaxsga yo'naltirilgan va innovatsion yondashuvlar asosida, mamlakatimizning tegishli qonun hujjatlari va me'yoriy hujjatlariga qat'iy rioya qilgan holda chuqurlashtirish va davom ettirish zarur.

### **Foydalanilgan adabiyotlar**

1. Haken, G. Sinergiya. – M.: Mir, 1980.
2. Xenophon. Sokratik asarlar. – Toshkent: "G'afur G'ulom" nashriyoti, 1998.
3. Platon. Davlat (Politeya). – Toshkent: "Sharq" nashriyoti, 2005.
4. Aristotel. Nikomax etikasi. – Toshkent: "Akademnashr", 2011.
5. Quintilian, M.F. Instituto Oratoria (Ritorika ta'limi haqida). – Harvard University Press, 2001.
6. Marrou, H.I. Qadimgi davr ta'lim tarixi. – Paris: Seuil, 1948.
7. Ibn Sino. Tib qonunlari (Al-Qonun fit-tibb). – T.: Ibn Sino, 1994.
8. Navoiy, A. Mahbub-ul-qulub. – T.: G'afur G'ulom, 2018.
9. Avloniy, A. Turkiy guliston yoxud axloq. – T.: G'afur G'ulom, 1992.
10. Behbudiy, M. Pedagogue yozilgan maqolalar. – T.: O'qituvchi, 1994.